

ЯНКА КУПАЛА

ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

Выданне выходзіць з 2017 года

Рэдакцыйная калегія:

У.У. Андрыевіч (галоўны рэдактар), А.М. Карлюкевіч, Ю.П. Бондар, І.В. Карпенка,
А.А. Каваленя, А.І. Лакотка, А.А. Лукашанец, А.Р. Ляшковіч, І.Л. Кашылоў,
І.В. Саверчанка, І.Э. Багдановіч, І.Г. Баўтрэль, А.М. Вабішчэвіч, У.В. Піламедаў,
Д.В. Дзятко, А.К. Клышка, В.А. Максімовіч, В.К. Мароз, В.П. Рагойша, Е.К. Тычко,
Г.А. Фагыхава, І.Ф. Штэйнер, В.В. Давідовіч, Г.М. Малей, А.П. Сігайла, Л.У. Языковіч

Выданне падрыхтавана сумесна з Дзяржаўным літаратурным музеем Янкі Купалы,
Цэнтрам даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі,
Беларускім дзяржаўным універсітэтам, Брэсцкім дзяржаўным універсітэтам
імя А.С. Пушкіна, Гомельскім дзяржаўным універсітэтам імя Францыска Скарыны,
Гродзенскім дзяржаўным універсітэтам імя Янкі Купалы

У выданні выкарыстаны фотаздымкі з фондаў
Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы,
Беларускага цэнтра мастакоў

Выдаецца па заказе і пры фінансавай падтрымцы
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь

Янка Купала : энцыклапедыя. Т. 2. І—О / рэдкал. : У.У. Андрыевіч (гал. рэд.) [і інш.]. — Мінск :
Я62 Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2018. — 416 с. : іл.

ISBN 978-985-11-1079-3.

Энцыклапедыя «Янка Купала» асвятляе жыццёвы і творчы шлях класіка беларускай літаратуры,
аналізуе ўсё яго паэтычныя, празаічныя, публіцыстычныя, драматургічныя творы, іх змест, літаратурна-
на-мастацкія якасці, умовы падрыхтоўкі, распаўсюдае аб краінах і гарадах, якія наведаў Янка Купала.
Уключае біяграфіі людзей, з якімі ён быў звязаны пры жыцці ці якія аказалі ўплыў на яго творчасць. Рас-
крываецца вобраз народнага песняра ў беларускім кіна- і тэатральным мастацтве, жыццёвыя літаратурныя.
Выданне будзе карысным для ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй беларускай літаратуры і культуры.

УДК 821.161.3.09(092)(031)+929Купала
ББК 83.3(4Бел)я2

ISBN 978-985-11-1079-3 (т. 2)
ISBN 978-985-11-1041-0

© РУП «Выдавецтва «Беларуская
Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі», 2018

чужыныцы запрацілі народ у прыгон, //
А песню аддалі на здэкі. // Як славай
прад песню палаць стаў, так згас, — //
Халеці зноў стаў намалу; // Напро-
буе песню — ішчэ зноўціць надчас, //
Толькі не так, як бывала. // Гібелі зноў
водзі ў снегу, ў мароз // І долі, і волі
зоболь, // І страшная кара пасцігла іх
лёс: // Народ сваёй песні забывіс».

Казанна сюжэт разгортаецца ў кантэксце рэальнай паніволенай краіны, народ якой не мае нац. ідэі, агубіў арыенціра палі. траціць гіст. перспектыву: «Мінае стаецца, другое ідзе, // Не песняй, а пугамі знопе, // І песню гібелі народу відзе, // Народ жа ўсё стогне і стогне. // З лет бегам патомкі, пасля доўгіх бед, // Аднечуль зноў песню дасталі, — // І думалі з ёй, як калісь, дзіціць снег, // Палаць зноў у даўнешняй хвале, // А толькі іх душ ажывіць не магла // І к шчасцю масціці гасцінец... // Бо думка, бо песня... чужая была... // З ярмом даў і песню чужынец!» Такім чынам, думка ў Купалавай «Калі аб песні» — гэта душа народа, уасабленая ў высокіх ідэалах літ. творчасці найлепшых яе сыноў. Праз канцэпты казка, песня, думка К. выказаў неаддэмнасць нар.-фальклорнага і літаратурнага ў тварэнні нац. ідэі.

Упершыню — «Калядная пісанка» (Вільня, 1913), пад назвай «Песня і народ» і падзагалоўкам «(Трохі сказка)».

В.К.Мароз.

КАЗУБОЎСКІ Стафан Стафанавіч (1874—1961), беларускі ўрач. З кастр. 1917 да ліп. 1920 гал. ўрач хірургічнага і гінекалагічнага аддзяленняў Мінскага губернскага шпітала. У 1921—39 гал. ўрач Дзярж. эпідэміялагічнага шпітала ў Лідзе. З 1945 жыў у Польшчы. У нач. 1920 Казубоўскі зрабіў аперацыю К., які хварэў на перытніт. Пра стан здароўя К. падчас яго знаходжання ў шпіталі інфармаваў газ. «Беларусь». 20.3.1920 К. даслаў у яе рэдакцыю ліст, у якім дзякаваў усім, хто аказаў яму «братнюю помач і апеку»: «...нізкі паклон і дзякуй ад сэрца шлю дру Казубоўскаму... за аперацыю, дзякуючы якой я амаль не з таго свету ўскрос...»

«КАК РОДИЛАСЬ СЧАСТЛИВАЯ ПЕСНЯ», артыкул Купалы. Датуюецца 1939. Нап. з нагоды ўзнагароджання паэта ордэнам Леніна за заслугі ў развіцці бел. сав. л-ры (Указ Прэзідыума Вярх. Савета СССР ад 31.1.1939). К. аглядае свой творчы шлях на працягу амаль трох з палавінай дзесяцігоддзяў у непарыўнай сувязі з лёсам народа: «Долгой этой дорогой шёл я по-разному. Бывало, и спотыкался, и слеп, и до рогу терял, и в болоте вяз... Но пово-

дырём мне приходил народ, не забывший, не бросивший меня, и выходил на верную стезжку». Рэальныя факты і падзеі адлюстравваюцца пераважна ў форме маст.-вобразнага іншасказання: «Из края в край родной Белоруссии бродил я в потёмках скорби народной, как путник на огонёк, шёл на крик человека...» Публіцыст. ідэя твора ўвасабляецца ў формах, блізкіх да традыц. фалькл. паэтыкі. Гал. думку артыкула аўтар акрэсліў так: «Когда половину жизни поёшь о горе, нет ничего радостней для поэта на свете, как право на счастливую песню». Мова артыкула інтанацыйна і рытмічна разнастайная. Празаічны радок знаходзіць свой працяг — сэнсавае і эмац. ўзабагачэнне ў вершаваным радку: «... Темень, — как взглядом не кинуть... // И думалось: // ...Неужто огонь не зажжётся, // Неужто прохожему сгинуть?» Паэт шырока выкарыстоўвае вобразы-сімвалы, разгорнутыя метафары, параўнанні, эпітэты: «А песня моя не могла быть несчастливей. Вставала страна, одетая весненным венком, нарядившаяся на труд, как на свадьбу, поднятая из болота прямо к тебе...». Гэты артыкул, як і арт. «Жыццё і лёс належыць народу», — адзін з воцэўкаў К. на ўрадавую ўзнагароду.

Упершыню — «ЛП», 5.2.1939.

КАЛАЙДОВІЧ Канстанцін Фёдаравіч (1792—1832), рускі лінгвіст, археолог, збіральнік бел. фальклору і лексікі. Чл.-кар. Імператарскай АН (1825). У складзе археаграфічных экспедыцый наведаў у Гомель, Тураў і інш. гіст. месціны на тэр. Беларусі. Даследаваў мову стараж. помнікаў, апісаў некат. старадрукі Ф.Скарыны, І.Фёдарова, П.Мсціслаўца, адшукаў і выдаў творы Кірылы Тураўскага. Артыкул Калайдовіча «Пра беларускую гаворку» (1822) — першае навук. апісанне бел. мовы. Займаўся вывучэннем мовы «Слова аб палку Ігаравым». У лісце да Б.І.Эпімаха-Шыпілы 20.9.1922 К. пісаў: «...я вычытаў у працы Барсава, што рукапіс «Слова а Палку Ігаравым» быў напісаны беларускім пісьмом. Але гэта так адрыўкова сказана, што мушу яшчэ разгледзець сякія-такія працы па гэтаму пытанню, асабліва працу Калайдовіча, на якім языку быў напісаны гэты памятник...» (Поўны зб. тв., т. 9, кн. 1, с. 260).

Літ.: Века А. Калумб, які адкрыў Беларусь. Канстанцін Фёдаравіч Калайдовіч (1792—1832) // Адукацыя і выхаванне, 2004, №8.

Д.В.Дзятко.

КАЛАМІЙЦАВА Таццяна Міхайлаўна (1914—1994), беларускі дырыжор. Нар.

артыстка Беларусі (1964). У 1944—46 і 1952—93 дырыжор Дзярж. тэатра оперы і балета Беларусі, у 1946—52 — сімф. аркестра Бел. філармоніі. Сярод спектакляў, паст. пад яе муз. кіраўніцтвам, — балет Я.Глебава «Выбранніца» па матывах паэм К. «Магіла льва», «Сон на кургане», «Урываў з драматычнай паэмы» і «Курган» (прэм'ера 28.5.1969). У 1962 запісала з сімф. аркестрам тэатра оперы і балета, хорам Бел. тэлебачання і радыё і салістамі оперу Р.Пукста «Машэка» паводле паэмы К. «Магіла льва».

КАЛАМЫЙКАВЫ ВЕРШ, від акцэнтна-складовага верша, трохакцэнтны 14-складовік. Радкі нар. К.в. маюць сталую цэзуру пасля 8-га склада, яднаюцца парнымі жаночымі рыфмамі. Сустрэкаецца ва ўкр. і бел. нар. лірыцы (найперш у т.зв. каламыйках; адсюль назва), увайшоў і ў пісьмовую паэзію. У К., як і ў Т.Шаўчэнкі, з'явіўся пад уплывам вуснай нар. творчасці, уяўляе сабой своеасаблівы сінтэз літ. верша з нар.-песеннай. У Купалавым К.в. на месцы цэзуры — міжрадкавая паўза: кожны радок верша распадаецца на 2 няроўнаскладовыя часткі (8—6). Скарыстаны ў вершах і паэмах з выразным фалькл. пачаткам («На жалейцы», «Да сваіх думак», асобныя строфы «Безназоўнага») або тэматычна звязаных з Украінай («Бандароўна», «Тарасова доля»). У творчасці К. ёсць акцэнтны і ўрэгуляваны К.в. Першая разнавіднасць не прытрымліваецца рэгулярнасці ў паўтарэнні рытмічных націскаў у вершарадах: «Ночка цёмная глядзела // Ды цямянай стала, // Адна зорка мігацела — // І тая прапала» («Бандароўна»). Акцэнтны К.в. больш характэрны К., у практыцы бел. вершавання выкарыстоўваецца мала. Урэгуляваны К.в. у пэўнай ступені можна лічыць эксперыментальным для паэта, вытрымліваецца ў харэчнай або ямбічнай кадэнцы: «Масты старыя спалены — // Старыя ланцугі; // Паложаны падваліны // Пад новыя сцягі» («Безназоўнае»). Гэта разнавіднасць атрымала значнае пашырэнне, у т.л. і пад уплывам творчасці К., у бел. паэзіі пазнейшага часу (П.Броўка, М.Танк, Р.Барадулін і інш.).

В.П.Рагойша.

КАЛАНДАДЗЭ Георгій Аляксандравіч (1912—1979), грузінскі паэт, літаратуразнавец. Д-р філал. н. (1974). Перакл. вершы К. «Выйдзі...», «Для куска хлеба», «Не дружы...», «Памяці Т.Шаўчэнкі», «Кукуль сонца ўзыйдзе...», «Поле роднае», «Я мужык-беларус...», «Я не для вас...» (у зборніку К. «Выбранае». Тбілісі, 1955).